

գերմանական մայրաքաղաքում այս տարւոյ աշնանը բնակ ահալական ցուցահանդէս: Յուշահանդէսի նպատակը պիտի լինի ծանօթացնել կրօնականներին մեր զօտ հայկական կուլտուրային, այն է՝ գեղարուեստի, ձեռագործի, գիւղատնտեսութեան, մամուլի հետ և այլն և այլն, ինչով որ հետաքրքրական կարող է լինել հայր եւրոպայում: Յուշահանդէսի ժամանակ կը տարուին հայոց կենսական ներկայացումներ. ժողովրդական պարերն ու երգերը կը կատարեն ծրագրի գեղեցկագոյն մասերից մէկը. կը հրապարակեն երգերի յայտնի գիւտնակները հայերի մասին դասախոսութիւններ կարգադրու: Յուշահանդէսը պէտք է անպայման խաղող բնաւորութիւն կրէ: Ի սրտէ աշողութիւն են ցահանում մեր երիտասարդ հայրենակցին. ցուցահանդէսն ամենաբարձր և ամենաուղիղ միջոցը պիտի լինի մեր ազգը ծանօթացնելու եւրոպային:

«Դեռնակայա մէջ» լրագիրը հաղորդում է, որ Նոր-Նախիջևանի քաղաքային վարչութիւնը պատասխաններ է ստացել Ստաւրպոլի գիմնադիւնի և Պետերբուրգի տղայաց պրոգրէսիւսի տեսուչներից հայոց կրթութեան հետաքրքրութեան մասին: Պետերբուրգի պրոգրէսիւսի տեսուչն, ի միջի այլոց, գրում է, որ անցած տարի Պետերբուրգի քաղաքի բնակիչները դիմել էին Գովկասի ուսումնարանական շէնքին հողաբարձութիւն թողնելու, որ հայ աշակերտներին կրօնական դասերի հայերէն լեզուով, ընդամենը նրանք պարտաւորւում էին, որ իրենք կը վճարեն կրօնական դասերը և պատրաստել կրօնական աշակերտական նստարաններ, ինչքան որ հարկաւոր կը լինի. այս բանի վրայ ներքին գործերի միւնիստրը 1901 թ. դեկտ. 5-ին յայտնեց, թէ տղայաց պրոգրէսիւսի հետ կը շարունակուի հայոց լեզուով սկսելու այն աշակերտներին, որոնք ցանկանում են այդ և որոնք տրեւապետում են հայոց լեզուն, իսկ մնացածներին պէտք է աւանդել ռուսերէն լեզուով: Սակայն, Պետերբուրգի բնակիչները մինչև այժմ չեն կատարել իրենց պարտաւորութիւնները, ուստի և կրօնը հայ աշակերտներին

—Առանց պատճառի ոչինչ չի լինում, —ասաց բժիշկը:—Եթէ մահ կայ, նշանակում է կայ նաև պատճառ: Իսկ ինչ վերաբերում է գուշակութեան, այդպէս զարմանալու ոչինչ չկայ: Մեր բոլոր տիկիներն ու կնանիք գուշակելու և նախագագան շնորհք ունեն:

—Այդ այդպէս է, բայց իմ ասած տիկիներ, բժիշկ, բոլորովին ուրիշ բան էր, նրա գուշակութեան մէջ ոչինչ կանացի բան չկար: Նորաւոր կին էր, առողջ, խելօք, նախապաշարմունքից ազատ: Ինչպիսի խելացի, պարզ, ազնիւ աղքատ ունէր. դէմքը բաց, խոհմ, հայեացքը ու շրջակայի վրայ խաղում էր զուտ ուսական հեղեղով: Գնացելով միայն մի բան ունէր—գեղեցկութիւն: Գաղմածը վայելու էր, շնորհալի, շինար. բոլոր, հրաշալի մազերով: Անիկ պարզելու համար աւելացնեմ, որ վերին աստիճանի ուրախ, անհոգ բնավորութիւն ունէր նա և համակուած էր այն խելօք, պատուական անհոգութեամբ, որ միայն մտածող, սրտաբաց, զուարթ մարդիկ են ունենում: Միթէ կարող է այստեղ միտքից զրկել, սպիւրտիցով, նախազգացման շնորհքի կամ մի օրիշ այսպիսի բանի մասին խօսք լինել:

Բժիշկի կապը կանգ առաւ ջրհորի մօտ: Գնդին ու բժիշկը ջուր խմեցին, ձգձգութեան և սկսեցին սպասել, որ կառավարն ձիան էլ չընէ:

—Հը, ուրեմն ինչից մեռաւ տիկիդ,

—հարցրեց բժիշկը, երբ կառքը նորից ճամբայ ընկաւ:

—Տարօրինակ եղաւ նրա մահը: Մի օր նրա ամուսինը մտնում է նրա սենեակն ու ասում, թէ լաւ կը լինէր դար-

առայած ամանդում է ռուսերէն լեզուով: —Մայիսի 15-ին կայացաւ խալ ու համերբի խնամակալ հողաբարձութեան Գովկասի ճիւղի խորհրդի նիստը: Վրաս տանի էրգարի սրբազան Սէջւէյի ներկայութեամբ: Խորհուրդը որոշեց դիմել տեղական հողաբարձութեան աշակցութեանը անդեկութիւններ հասարակութեանը մեր երկրի պատկան տեղերում ապրող խուլոսմաբերի վիճակի և կարիքների մասին: Բացի սրանից, որոշուեց միջոցներ ձեռք առնել անպատեւրեբին Թիֆլիսում բնակուող խուլոսմաբերի ուսումնարան, այդ ուսումնարանի շէնքի կառուցման համար կազմել առանձին ֆոնդ և խնդրել քաղաքային վարչութեանը, որ գետին յատկացնի ձրկաբար: Ժիւղի առ 1 յունուարի 1902 թ. ունէր 5 481 ռ. 63 կ. դրամագումար:

Թիֆլիսի քաղաքային մար խանութում բացման օրը վաճառուել է եղած բոլոր միսը (4 տաւար): Հետեւել օրը, մայիսի 15-ին, այդ խանութի համար մորթուել է 12 տաւար և մինչև առ. ժամը 9-ը բոլոր միսը վաճառուել է: Երրորդ օրը, մայիսի 16-ին, մորթուել 20 տաւար և նախկէս վաճառուել է բոլորը: Մի 3-րդ և 2-րդ տեսակը վաճառուել է 6 և 9 կողէկով ֆունտը, իսկ առաջին տեսակը—12 կողէկով: Գնորդները ձեռք ձեռք են խլում միսը քաղաքային խանութում:

—Լրագրները հաղորդում են, որ պարսից շահը հրաժարուել է հռոմի պապին այցելութիւն տալուց: Անտարակոյս դրա պատճառը պէտք է որոնել կրօնական հանգամանքներում և այն երկիրից, թէ Պարսկաստանում այդպիսի մի այցելութիւն ծուռ կը մեկնէ:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ
ԼՈՒԳՈՒՍԿԻՅ.—«Նոր-Դար»-ի 62-րդ համարում այստեղից գրուած թղթակցութեան մէջ համառօտ կերպով պատմուած էր, թէ տեղիս հայերն ինչ հանգամանքներում ունեցան իրենց սեպուական աղօթատունը: Այդ նամակը որոշ ազդեցութիւն է արել տեղիս հայ համայնքի վրայ, և մայիսի 9-ին, երէցփոխի հրաւերով, տեղիս հայ հարուստ և միջին դասակարգի ներկայացուցիչները ժողովի էին հաւաքուել յիշեալ աղօթատան հար-

նան վրայ հին կառքը ծախելի և նրա տեղ մի քիչ նորն ու թեթիւր գնելի, և թէ վատ չէր լինի ձախ կողմի ձին փոխելին, իսկ Բոքչինսկին (այդ անունով ձի էլ ունէին) մէջ տեղ թէին: Գինը ականջ դրեց ու ասում է.

—Ինչ ուզում ես արա, ինձ համար մէկ բան է: Դարնանը ես գերեզման իշած կը լինեմ:

«Մարդն ի հարկէ ուսերը վեր է գցում ու ժպտում:

—Ասածս հանք չէ, —ասում է կինը: —Լուրջ եմ ասում, ես չուտով մեռնեմ:

—Այսինքն, ինչպէս թէ չուտով:

—Իսկայն տղաբերքից յետոյ: Կրքերն ու կը մեռնեմ:

«Մարդն ինչն նշանակութիւն չուտեց այդ խօսքերին, նա ոչ մի նախազգացման չէր հաւատում, մանաւանդ որ շատ լաւ էլ կիտէր, որ յիշ կանայք շատ քրմահան են լինում և առհասարակ սև մտքեր ունենում: Միւս օրը կինը դարձաւ մարդուն ասում է, թէ տղաբերքից անմիջապէս յետոյ մեռնելու է. այնուհետև ամենայն օր միննոյնը իսկ ամուսինը ծիծաղում էր, նրան պատա, գուշակ, ֆայլի կոչում: Մօտապետ մահը կնոջ idéo fixe-ն էր դարձել: Երբ որ մարդն այլևս նրա ասածներին ականջ չէր դնում, նա գնում էր խոհանոց և խոհարարուհու ու գայեակի հետ խօսում, թէ պիտի մեռնի:

—Եւ օրերն համարած են, սրբիւրբու ձնեց օր աղայ բերել, իսկայն էլ մեռնելու է: 2 էի ուղի մեռնել, դեռ վաղ էր, բայց երեկ ճակատիս այդպէս է գրած:

«Ի հարկէ, դայակն ու խոհարարու-

ցը վճռելու համար. ժողովին նախագահում էր տեղիս ծխատէր արժ. Ներսէս քահ. Հեթմոնեան, որ առաջարկեց մեր աղօթատունը կառուցանելու գործին գլուխ անցած պ. Եղիա Գուշաբեանին: Իր սեպական միջոցները փոխարինաբար ծախսած գումարները լիովին չպահանջել հասարակութիւնից, այլ մի մասը գնդին, քանի որ մի բուռն հայ հասարակութեան համար ծանր է վճարել այդ պահանջուած գումարը: Գ. Ե. Գուշաբեան համաձայնեց վերջացնել ինդիւրը, եթէ ծխակոսները յօժարին առայժմ վճարել իրեն 6000 ռ.: Հարցն առկալ մնաց և ժողովը փակուեց:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիսի Տափի թաղի Բամոյեան ս. Գեորգ և Կեղեցիկ քահանայի գլխաւոր պատճառը եղել են եկեղեցու հին ու հաստ սիւները: Այդ եկեղեցու նոր կառուցման համար առաջին անգամ նախագիծ կազմեց ինժեներ պ. Զիմկիշ. այդ նախագիծը համաձայն կառուցութիւնը եկեղեցին սիւներ չպիտի ունենար. սակայն պ. Զիմկիշի կազմած նախագիծը չընդունուեց, որովհետեւ հայկական ճաշակով չէր կազմուած, ուստի և նոր նախագիծ կազմել տրեցին: Բայց այժմ տեսնում ենք, որ եկեղեցին նորից կառուցուած է սիւներով և այն էլ երկու արշին լայնութեամբ: Եթէ սիւներն անհրաժեշտ էին, ապա անհասկանալի է մնում, թէ ինչ հարկ կար այդքան հաստ սիւներ դնելու, այն էլ Ալեքի Քարեցի: Եթէ այդպիսի հաստ սիւները անհրաժեշտ կարիք կար եկեղեցում, ապա էլ ինչ հարկ կար առաջին ծախսերի տակ մանելու և եկեղեցու հին շէնքը քաղելու: Ինչպէս երևում է, յիշեալ եկեղեցին ներկայումս կառուցանելու գործին գլուխ անցած մարդիկ բարակ սիւներով եկեղեցի չեն տեսել. եթէ նրանք մէկ անգամ մտնէին քաղաքիս կուսանոց ս. Ստեփանոս եկեղեցին, կրտսեներէն, թէ այդ եկեղեցու սիւները օրքան բարակ ու ճաշակաւոր են, և, փառք Աստուծոյ, մինչև օրս տեղիս կանգնած է այդ եկեղեցին: Իսկ յիշեալ գործին գլուխ անցնողները եթէ տեսնեն Անի քաղաքի հին

հին իսկայն սկսում են լաց լինել: Երբեմն կարծածատրեւ կընը կամ երէկ կընը որ հիւր չէին գալիս, իսկայն մի կողմ կը քաշել, կը տանէր ու իւր դարը կը պատմէր—միտ մեկնոյն, մօտապետ մահուան մասին էր, նա պատմում էր լուրջ, անհաճօ ժպտով, նոյն իսկ շարամիտ դէմքով, և չէր թոյլ տալու հակաճառել: Սկզբում նա շատ պղծնաւէ էր, սիրում էր գործուել զարդաբուր, բայց այժմ, մօտապետ մահուան պատճառով ամեն բան թողած, բոլորովին անհոգ էր հազնուում. ոչ կարգում էր, ոչ ծիծաղում, ոչ լսելի կերպով իւր ցնորքների վրայ խօսում: Այդ հերքէ չէ, մօրաբեր ինչ հանգամանքներն ինչ տեղ ընտրեց, իսկ ծննդաբերութիւնից հինգ օր առաջ էլ կտակը գրեց: Եւ չմոռանալ, որ այդ ամենը կատարելիս բոլորովին առողջ էր, ոչ մի հիւանդութեան կամ վտանգի նշոյլ չկար: Ծննդաբերութիւնը —գեղեցիկ բան է, երբեմն էլ մահաբեր, բայց այդ կնոջ ամեն ինչ էլ կանոնաւոր էր:

—Գեղեցիկ էր նրան անգամահատել, —ասաց նա: —Ինչու: —Որ մահուան պատճառն իմացուէր: Գուշակելուց հօ չէր մեռել: Հաւանականութիւն իրեն իրեն թուանում էր: Գնդին արագութեամբ դէպի բժիշկը դարձաւ և, աչքերը կկոցած, հարցրեց.

—Ինչից էր հեռանում, թէ թուանում էր:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

եկեղեցիների սիւները. նոյնպէս և Սահահին և հաղթաւոր վանքերի նախագահութիւնների սիւները, այն ժամանակ կը զարմանան, թէ ինչպէս 6—8 տաճէն տարածութեան վրայ ոչ մի սիւն չկայ, այլ առանց սիւնի կամարներ են կապուած ու հարկաւոր տարիներ անվնաս կանգնած են: Այնուամենայնիւ, կարծում ենք, որ դեռ ուշ չէ. սիւները գեղեցիկ են բարձրացնում, այնպէս որ կարելի է բանդել և նոր բարակ սիւներ կանգնեցնել, եթէ անպատճառ հարկ կայ սիւների: Այդպիսով եկեղեցու ներսն աւելի գեղեցիկ կը լինի և, որ գլխաւորն է, աւելի շատ մարդ կը տեղաւորուի:

XXII.
Թիֆլիս, 16 մայիս

ԱՂՋԻԿՆԵՐԻ ՎԱՃԱՌՔԸ
ԱՆՈՒՄԱՆԻ ԳՐԱՆՈՒՄ

«Նոր-Դար»-ի էջերում շատ անգամ եմ գրել դատաւոր անթիւ թշուառների ու հարստահարութիւնների մասին: Մանկութիւնիցս ի վեր ակամատես եմ լինում այդ անպաշտպան թշուառների կրթած տանջանքներին ու աղիողորմ լացին, —թշուառներ, որոնց թիւը շուրջի մեր սովորութիւնների՝ քննարկ կը կատարուած է: 2 կայ մեղանում մի ընտանիք, որ իւր մի քանի անգամ գնաւ շուկան: Դիւրացին թշուառացի է իւր հարազատ աղկան ծախելով նրան, թշուառացի է իւր հարստի գնելով նրան, վերջապէս թշուառացի է իւր ամբողջ ընտանիքը, մատնելով նրան գիւղական տարածքների հրկաթային սուր ճանկերին: Եւ այդ բոլորը նա արել է միմիայն յետեւելով ամուսնութեան վերաբերմամբ մեղանում տիրող սովորութիւններին: Այդ սովորութիւններն և դրանց ունեցած հետևանքներն մասին «Նոր Դար»-ի էջերում մանրամասն գրել էի, այժմ աւելորդ եմ համարում վերջնել: Դրանք անպաշտ աղիւններ են թշուառներ արտադրելու համար: Այս անգամ ուզում եմ գրել դատաւոր աղիւնների մասին, որոնց ճակատագիրն ու շատ ու շատ սև է:

Սեպտեմբ, ինչպէս այլ տեղերում, աղիւնի ծնունդը լուրջ ծնունդների ալքան էլ չի վշտացնում: Եւ ինչ ունին վշտանալու. չէ որ ժողովրդական ա-

ռաջին բերքն էր, բայց շատ աղիւն անցաւ: Երբ ամեն բան վերջացաւ, նա օղեց ինքն ինքն տեսնել... Տեսաւ ու ասաց. « Է՛հ, այժմ արգէն կընելի է մեռնելու: » Նա մնաց բարձր արեց և կէս ժամից հոգին աւանդեց: Մինչև վերջին րոպէն ուշքը վրան էր: Դուռն երբ նրան ջրի տեղ կաթ տուին, նա ցած ձայնով ասաց.

«Ինչից էր ջրի տեղ կաթ տալիս.

«Սա բեղբայն: Ինչպէս որ գուշակել էր, այնպէս էլ մեռաւ:

Գնդին լռեց, ոգոց հանեց ու ասաց.

«Ի՛նչ եկէր ու բացատրեցէք, թէ ինչից մեռաւ նա: Անիկ խօսքով հաւատացնում եմ ձեզ, սա հնձարած բան չէ, այլ փաստ:

Բժիշկը մտածելով դէպի երկինք նայեցաւ:

—Գնա՛ք էր նրան անգամահատել, —ասաց նա:

—Ինչու:

—Որ մահուան պատճառն իմացուէր:

Գուշակելուց հօ չէր մեռել: Հաւանականութիւն իրեն իրեն թուանում էր:

Գնդին արագութեամբ դէպի բժիշկը դարձաւ և, աչքերը կկոցած, հարցրեց.

—Ինչից էր հեռանում, թէ թուանում էր:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

—Ինչից էր հեռանում, —հարցրեց ինքը:

առան ասում է. «Աղիւնը ծախու գումար է (միտաբայ կտոր): Իսկ դուք աղիւն կաւելի է լաւ գնով ծախել, հետեւապէս և աղիւնը կարելի է լաւ գնով սաղացնել: Եւ մեր գիւղացին շատ հեշտութեամբ հետեւում է այդ առածի նշանակութեան: Նա իւր հարազատ աղիւնը ծախում է բառիս իսկական նշանակութեամբ, ասանց մի փոքրիկ խղճի խաթղալու: Ծախում է այնպէս ինչպէս իւր կողմը, եղբ, այսինքն աղիւնը տալիս է նրան, ով «հաղեմասի» (փող) շատ է տալիս: Ես ինքս ամեն օր լսում եմ. «Վե՛ր, որ փարայ շատ կուտայ, անոր կուտամ աղիւն: ասանկ ունեւիկ աղիւն ունեւմ, ինչի պիտի 200 մանթէ չառնեմ: Գամ թէ. «Ես իմ մանուկս համար խաթմեցի 400 մանթէ, հիմա ապարքի տակը կտրեմ. ան ա ինչի պիտի չի արժէ: Այսպէս այն հայրը, որ իւր արու գաւակին ամուսնացնելու համար պատրաստ է 300—600 բուրլի ծախել, նոյն իսկ պարտք վերցնելով այդ գումարը, նոյն հայրը, երբ հերթը գալիս է թշուառ աղիւն, ամեն կերպ աշխատում է նրան շահագործել, դառնում է վերին աստիճանի անգութ: Մի կողմ թողած այն մեծ ծախքերը, որ անհրաժեշտ է տղայի տէրը, —նոյն իսկ այն մի պատառ հացի և օլու գինի էլ, որոնք ծախում են աղիւն ծնողների տանը, պիտի վճարէ դարձաւ աղիւն տէրը: Աղիւն հայրն ամեն կերպ աշխատում է, որ որքան կարելի է լաւ պլուկ իւր նշանուն, եթէ կարողանայ նրա վերջին շապիկն անգամ հագցնել կրտսէն: Աղիւն ապագան նրան չի հետաքրքրում: Նրա հոգը չէ, որ աղիւն օգնեալուն ամեն անգամ, երբ պարտաւոր էր նրա կողմ կամ եղբ իւր փողի տղաւոր փոխարէն քաշելու տանելու լինի, վերադարձնէ իր լաւ յարաբերութիւնը: Դա ինչից էր հեռանում, թէ թուանում էր:

Դրանք անպաշտ աղիւններ են թշուառներ արտադրելու համար: Այս անգամ ուզում եմ գրել դատաւոր աղիւնների մասին, որոնց ճակատագիրն ու շատ ու շատ սև է: Սեպտեմբ, ինչպէս այլ տեղերում, աղիւնի ծնունդը լուրջ ծնունդների ալքան էլ չի վշտացնում: Եւ ինչ ունին վշտանալու. չէ որ ժողովրդական առաջին բերքն էր, բայց շատ աղիւն անցաւ: Երբ ամեն բան վերջացաւ, նա օղեց ինքն ինքն տեսնել... Տեսաւ ու ասաց. « Է՛հ, այժմ արգէն կընելի է մեռնելու: » Նա մնաց բարձր արեց և կէս ժամից հոգին աւանդեց: Մինչև վերջին րոպէն ուշքը վրան էր: Դուռն երբ նրան ջրի տեղ կաթ տուին, նա ցած ձայնով ասաց.

«Ինչից էր ջրի տեղ կաթ տալիս.

«Սա բեղբայն: Ինչպէս որ գուշակել էր, այնպէս էլ մեռաւ:

Գնդին լռեց, ոգոց հանեց ու ասաց.

«Ի՛նչ եկէր ու բացատրեցէք, թէ ինչից մեռաւ նա: Անիկ խօսքով հաւատացնում եմ ձեզ, սա հնձարած բան չէ, այլ փաստ:

Բժիշկը մտածելով դէպի երկինք նայեցաւ:

—Գնա՛ք էր նրան անգամահատել, —ասաց նա:

—Ինչու:

—Որ մահուան պատճառն իմացուէր:

Գուշակելուց հօ չէր մեռել: Հաւանականութիւն իրեն իրեն թուանում էր:

Գնդին արագութեամբ դէպի բժ

Ջիլի, գլխով օր քաղաքը մայր: Հայրա-
կան տանիքը իւր կամարը հարցնող չէր
այնտեղ նա օժտուի զուգար: Ե, իսկ
սկեռանց տանն էլ երես չունի, որով-
հետեւ այն աղքատութիւնը, այն թուր
ու մուրը, որը իւր ամուսինը կամ սկե-
սրայրը կրում են պարտաւորով կողմից,
իւր պատճառով է: Մնում է լուրի-մնջիկ
միմիայն հղիւ իւր դառն ճակատագիրը:
Սեւորդը չի լինի մի քանի թարմ
փափուր բերել, որպէս զի կարելոյն
չափ լաւ պարզուի, թէ սրբան անգու-
ռու անողորմ են մեր գիւղացիք դէպի ի-
րենց թշուառ աղջկաները:

Դ. գիւղում, այս ձմեռ, մի գիւղացի
իւր երկու աղջիկը ծախեց մէկը 70
բուրլով, իսկ միւսը 50 բուրլով: Այդ
փողերը նա իւր գրպանը դրեց, առանց
աղջիկներին համար մընչեւ անգամ մի-մի
պիտի աղոթիլ գնան: Նրա անգիծութիւն-
ընդ այնտեղ էր հասել, որ աղջկայ մօտ
եղած մի արշին միտակ կտորն անգամ
(13 կ. արծողութեամբ) նրա ձեռքին
խնայ, ուշք չդարձնելով նրա լացին: Նա
տուեց է աղջիկներն առանց ճառաչելու
թէ ում: Այժմ այստեղում է, որ նրանց
վիճակը շատ դանդ է: Բայց անգու-
հօր լին հոգն է: Նա իւր պարտքին
պիտի է, ամուսնացնելով նրանց:

Գ. իւր աղջկիկը ծախեց 120 բուրլով
մի այլի մարդու, չնայելով որ մեղմուն
կայ աղջկայ համար չէր աւելի անպա-
տուաբեր բան, քան այլի մարդու գնա-
լը: Բայց միթէ մեր գիւղացու համար
կայ աշխատանք մի սուրբ բան, որ իւր
նիւթական շահին չզոհէ: Նորագիտի
խնայեանքին թէ «գոնէ» այդ 120 բուր-
լուց աղջկանը համար մի 3 բուրլանց
գլխի շալ գնէ, բարեխիղճ հայրը պա-
տախտանի է. «Լաւ ես ասում. համ աղ-
ջկու այլի մարդու տամ, համ էլ շալ
աւելնա»:

Խ. գիւղում, էլի այս ձմեռ, եղբայրն
իւր հարազատ քրոջ ծախեց 80 բուրլով,
չնայելով որ քրոջը չէր ուզում իրեն նշա-
նած անծառիկ երեստարգին գնալ,
բայց եղբոր բառնքներն ստիպեցին նը-
բան հնազանդուիլ իւր ճակատագրին:

Մ. գիւղացին իւր աղջկիկը ծախեց 80
բուրլով. բացի այն, որ նրա համար ոչ
մի կարգէլ չծախեց այդ փողերից, այդ-
քան շահագրգիռ էր այն կիւնը, որ երբ
օրով հիւր էր եկած, մի դատարկ, յի-
մար, տեղի կիւն: Այդ բանը նայ իսկ
դաւաճանութիւն էլ կարելի չէ անուա-
նել: Կրնն իրեն էլ այդպէս համարեց
գիւղացու և շուտով... ներք. այնուհե-
տեւ այդ մասին խօսք անգամ եղած չէ:
— Մարդիկ առանց պատճառի չեն
մեռնում... ասաց բժիշկը:

— Այդ ուղիւ է ի հարկէ... բայց և
այնպէս... չեմ կարող ետեւորել, որ նա
թունաւորուած լինի: Բայց գարմանալի
բան, այս ինչպէս բան է, որ մընչեւ օրս
մտքով անգամ չէ անցկացել այդպիսի
մահ...: Եւ ոչ ոք էլ չէր կարծում այդ
բանը: Ամենքս էլ զարմացած էին, որ
նրա գուշակութիւնը կատարուեց, և այդ-
պիսի մահ... ոչ ոք կարող չէր ետեւ-
որել... Եւ անգարելի բան է, որ նա
թունաւորուած լինի: Ոչ:

Բնիկը մտքի մէջ ընկաւ: Տարբը-
նակ մարմամբ մեռած կնոջ մասին մը-
տածում էր նաև ննջեցնալի դիակը ըն-
նութեան տեղադրելու միջոցին: Բժիշկի
թիւրաբարձը գրելին, նա մայրով շար-
ժու էր ունեցնել ու ճակատաւորուած
— Միթէ այնպիսի թոյն կայ, որ
մարդու քառսրդ ժամում, կամաց-կա-
մաց և առանց ցաւ պատճառելու սպա-
նի, հարցնեց նա, եւ բժիշկը նշն-
ցեալի գանգը բաց արեց:

— Գայ: Սրբապ մարգիւս:
— Հմ... Զարմանք բան...: Միտքս է,
նա մի այնպիսի բան տեսի իւր մօտ...
Բայց հազու թէ:

Վերադառնալ ընկելը յոգնած կերպ
բանը ունէր... Ղաճաքաբար կրծում էր
բնիկը և ակամայից խօսում:

Չկայ տօն օրերին հազնելու խրտան էլ
(վերկի շոր) թոյլ շտուեց տանելու ա-
սելով. «Ասիկ թող մնայ, մարդը կհրազ-
նի. քեզի քու էրկիդ (մարդը) կննէ»:
Նա այդ 80 բուրլու վրայ, պարտքով,
աւելացրեց աւելի քան 200 բուրլի ու
իւր արու գաւակին ամուսնացրեց:

Այսպիսի դէպքեր անթիւ ու անհա-
մար են: Սրանք, առանց ամուսնութեան
համար ընդունուած ձեւակնութեան,
կատարում են, ինչպէս իրենք են ա-
սում, «թաթարեան», այսինքն մի քանի
ժամուայ ընթացքում: Իսկ ընդհանուր
սովորութիւնը տղայի համար միանգա-
մայն կորստաբեր է, որովհետև նրա ծախ-
քը հասնում է 300—600 բուրլու: Այդ
իսկ պատճառով շատ շատերն ուրախ
կրննէին, եթէ աղջկայ հայրը բաւական
նշանայ 50—200 բուրլի տոնելով իւր
աղջկայ համար: Բայց ամեն հայր այդ
պայմանին չի համաձայնում, որովհետև
այդպիսի դէպքում նա գրկուելու է ամ-
բողջ մի տարի, քանի որ աղջկիկը նշա-
նադրուած է, աղայի հաշուին քիֆ անե-
լուց:

Ահա այս է գաւառի աղջիկները վի-
ճակը:

Սեզնում փորձեր եղել են այդ կո-
րտաբեր սովորութիւնը վերացնելու,
նոյն իսկ երջանկայիշատակ Գեորգեւ
թողիկոսի օրով իսկ մասին կոնգրէ էլ
է արձակուել, բայց օրովհետև այդ կոն-
գրէի իրաւորման հետամուտ եղող չէ
եղել, ուստի սովորութիւնը դեռ շարու-
նակում է, թշուառութեան մատնելով
ամբողջ գաւառ: Այժմ մեր գործակա-
լիճակ վարդապետ ծաղիկնան ասին
կերպ աշխատում է, վերացնելով աղջկի
ծախելու սովորութիւնը, ազատել մեր
գիւղացուն թէ նիւթապէս և թէ բարո-
յապէս քայքայուելուց: Ներկայումս հայր
սուրբը չընում է գիւղերը և ամեն տեղ
գիւղացուն մատչելի քարոզներով հաս-
կացնում է, որ նա, չնորհիւ իւր սովո-
րութիւններին, թշուառացնում է իւր հա-
րազատ աղջկիկը, թշուառացնում է իւր
ընտանիքը: Ինչպէս իմացել ենք, վար-
դապետ իւր շրջապայով լինել թէ գա-
ւառի և թէ Ծաղիկի գիւղերում վեր-
ջացնելուց յետոյ ժողովի է հրաւիրելու
բոլոր քահանայներն ու ձեռնհաս ան-

— Եւ դեռ մի քիչ օտով գնալը, — խնդ-
րեց նա բժիշկին: — Նստուիւց ձեռքացայ:
Մի հարկէր քայլ անցնելուց յետոյ
բժիշկին թուաց, թէ ընկելը բոլորովին
թուացաւ, կարծես թէ բարձր սար էր
բարձրանում: Նա կանգ առաւ և տար-
րինակ ու կարծես հարբած աչքերով
բժիշկին նայեցաւ:

— Աստուած իմ, — ասաց նա, — եթէ
ձեռք ետեւորութիւնն ուղիւ է, որեւէ...
քաղաքապետութիւն, ամբողջութիւն է այդ:
Ուրիշին պատճառ համար իրեն սպա-
նէ: Եւ ինչ մեծ յանցանք էր որ: Այս,
Աստուած: Եւ ինչի՞նչ այդ անիծեալ միտ-
քը տուի ինձ, բժիշկ:

Բնիկը յուսահատութեամբ գլուխը
բռնեց և շարունակեց:

— Դատմածս իմ կնոջս, իմ մասին է:
Ո՛հ, Աստուած Աստուած թէ մեղաւոր եմ,
բայց միթէ աւելի հեշտ է մեռնել, քան
թէ ներել: Ահա քեզ կեցող սրամարանու-
թիւն, դաժան, անսրտ տրամաբանու-
թիւն: Ս, նա հնչեց կենդանի ժամանակ էլ
անսրտ էր: Հիմա յիշում եմ: Հիմա ամեն
բան պարզ է ինձ համար:

Բնիկը խօսում էր և — մէկ ուսերը
վեր գցում, մէկ ձեռներով գլուխը բռ-
նում: Նա երբեմն կտոք էր նստում,
երբեմն ինչու, ոտով գնում: Բժիշկի
յայտնած նոր միտքը կարծես չմայրել,
թունաւորել էր նրան. նա չիթիւն էր,
հոգով ու մարմնով ընկճուել. և երբ որ
քաղաք վերադառնա, բժիշկին մնաւ բա-
րով ասաց և նրա մօտ ճաշի չգնաց,
թէպէտև նախընթաց օրը խօսք էր
տուել նրա հետ միասին ճաշելու:

Ուսումնական

ձանց ամուսնութեան համար տիրող սո-
վորութիւններն փոխարէն նոր ձև մշա-
կելու: Ցանկանք հայր սուրբին կատա-
րեալ աշոգութիւն:

Գիւղացի

Խաչոյ (Ս. Խաչաթուրէ դու.), 1 մայիս

ԳԱՐԱԳԱՆՆԵՐ

ՄԻՆԵՐԱՆ ԵՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

Փրանսական հասարակագիտութեան
նախագահը հրաւիրուած է ներկայ լինե-
լու Հիւսիսային Ամերիկայի ազատու-
թեան համար արին թափող Փրանսա-
ցի գնեւորալ Ռոշմարի արձանի բացմա-
նքն Ռաշինգտոնում: Այդ տոթի «New-
York Tribune»-ն ասում է.

«Ռուզվելտի հրաւերով նախագահ Լու-
րէի Ռաշինգտոն անկիւր այցը մի նշա-
նակալից անցը պիտի հանդիսանայ ամե-
րիկեան քաղաքացիներին կեննքում:
Սրանից հարիւր տարի առաջ, Փրան-
սացի գնեւորալներ Ռոշմար և Լոֆա-
յետ շտապեցին օգնել Ռաշինգտոնին՝
ազատութիւն ձեռք բերելու անգլիական
նախկին գաղութի համար կամ մեռնե-
լու: Երկու հերոսն էլ կուտւմ էին կա-
ռնել իրենց սեպհական հայրենիքի հա-
մար, չպատկերով հալածուած քաղաքա-
ցիներին ոչ պարզա, ոչ արձան ապա-
գայում: Նրանց ազատած 2—3,000,000
քաղաքացիները հարիւր տարուայ ըն-
թացքում անցին դարձան 75,000,000
հոգուց բաղկացած բնակչութիւն մի մեծ
հասարակագիտութիւն, որի առաջ
թննում է գրեթէ ամբողջ հին աշխարհը:
Նահանգներն և ներքին պիտիւնդարձ
յարաբերութիւնների մէջ նիւթական շա-
հերն, բոտ երեւոյթին, մեծցրել են
իրջայական բոլոր զգացումները, ամեն
մի ձգտում: Ի գուր ջանալով ձեռք բե-
րել մեր բարեկամութիւնը և դաշնակ-
ցութիւնը, Մեծ Բրիտանիայի պետական
մարզիկ յանդիմանում են մեզ, թէ մենք
չափազանց ետաճը ենք և մեր մէջ բա-
նակայում է ազգակցական բնական
զգացումը: Սակայն շատ սխալում են
նրանք, որոնք կարծում են, թէ նա-
հանգների քաղաքացիները ետաճը են,
սամանայի երկպազու և նիւթազաւոյ
Ռոշմարի անունը, որին երախտագէտ
հասարակագիտութիւնը ներկայումս ար-
ձէ և կանգնեցնում, թրթրացնում է
բոլոր քաղաքացիներին սրտերն այն աղ-
նիւ և բարձր զգացումով, որի առաջ
լուում են ամեն տեսակ շահեր, հաշիւ-
ներ և նոյն իսկ ազգակցական կապը:
Փրանսիայի մեծ գաւառներից մէկի ար-
ձանի բացման ժամանակ նախագահ Լու-
րէի ներկայութիւնը չիւրաքանչիւ կողմ-
նեն նահանգներին բոլոր միլիտարները
և միլիտանտները: Հիւսիս ամերիկեան
հասարակագիտութեան բազմաթիւ
և բազմակերպ բնակչութիւնն իւր հոգու
բոլոր ձգտումներով կրճատուի ի մի եղ-
բայական ազգ Փրանսական հասարա-
կագիտութեան քաղաքացիների հետ:
Այս բանն ամենայաւ գնահատելու կրնին
սերտ և հաստատուն բարձրամտութեան
երկու հասարակագիտութիւններին միջև
է ժամանակակից պոլիտիկոսներին ցոյց
կրտայ, որ չոր հաշուի և շահասիրու-
թեան վրայ հիմնուած բարեկամութիւնը
հաստատուն է լինում ոչ ժիշտ»:

Նոյն լրագրի ասելով, ծովային մի-
նիստրութիւնը հիւսիսային նաւախմբի
հրամանատարին հրամայել է պատրաստ
լինել դիմադրելու նախագահ Լու-
րէի նաւախմբին վերադառնալի հրոսա-
դանի մօտ: Լուրէն Հիւսիսային Ամերիկա-
պիտի մեկին «Gaulois» նաւով: Ամերի-
կական նաւախմբը Փրանսական հասա-
րակագիտութեան նախագահին կողմնաց
մինչև Նիւ-Եորկ, Բոստոն և միւս ծո-
վափնայ քաղաքները:

ԿՈՒՐԱՆ ԿՂԶԻ

Ինչպէս արդէն հարորդեց հեռագիրը,
ամերիկական իշխանութիւնները Գուր-
կիցին, հասարակագիտութեան վերածած

վերադարձել են իւր սեպհական բնա-
կիւններին և իրենք հեռացել են կղզուց,
թողնելով որ այդ բնակիչներն իրենք
կառավարեն իրենց երկիրը: Այսպիսով
ստեղծուած է մի նոր անկախ պետու-
թիւն հասարակագիտական ուժերով: Ա-
մերիկեան վէնքի ուժով սպանիական լը-
ծից ազատուած կղզին մինչև այժմ կա-
ռավարում էր ամերիկացի նահանգապե-
տի ձեռքով, թէև նոր հասարակագի-
տութեան նախագահը, Գալմա, արդէն
մի քանի ամիս սրանից առաջ ընտրուած
էր: Հաւանայից հեռագրում են, որ նա
նախագահ Գալման արդէն ստորագրել է ա-
ռաշին թուղթը կղզու անկախ կառավա-
րութեան կողմից: Այն բանից յետոյ, երբ
բոլոր գործերը յանձնեցին հասարա-
կագիտութեան ներկայացուցչին, կղզու
նահանգապետ գնեւորալ Վուրն իրեն իւր
ձեռքով լիցեցրեց ամերիկական գրոշակը
և դրա տեղ բարձրացրեց Գուրայի գրոշա-
կը, ի նշան այն բանի, որ կղզին ազա-
տուած է ամերիկացիների ձեռքով: Գու-
րայի «գրոշակը բարձրացնելուց յետոյ
Վուրն իւր շտաբով և զօրքերով անմի-
ջապէս դիմեց դէպի չուգնաւորը, օրոն-
ցով և նոյն օրն և եթ հեռացաւ կղզուց:
Միևնոյն ժամանակ Սանտ-Նազարու մոյն-
պէս գնեւորալ Ուայտսոյ քաղաքի կառա-
վարութիւնը յանձնեց իւր հասարակա-
պետական փոխանորդին և ամերիկական
զօրքերով մտաւ չուգնաւորը: Գուրայի
նոր հասարակագիտութիւնն առ այժմ
վճռել է երկու ներկայացուցչի ունենալ
Եւրոպայում, մէկը Պարիզում, միւսը
Մադրիդում:

ՓԻՆՍՈՒՄ

Ինչպէս յայտնի է, մինիստր նախագահ
Վալդեկ-Ռուսսոն հրաժարական է տուել:
Այդ առթիւ Պարիզից հարորդում են
«Berliner Tageb.»-ին. «Վալդեկ-Ռուսսոյի
հրաժարականը ոչ քիչ մի առանձին
զարմանք չպատճառեց. այդ բանին ըս-
պանում էին: Սցիսիստները և ներկայ
կառավարութեան մի քանի օրերի կողմ-
նակիցներ մի քիչ յուզուած են. նրանք
ուզում էին, որ Վալդեկ-Ռուսսոն սպասէր
պատգամաւորներ ժողովում ընդհանուր
քաղաքականութեան վերաբերմամբ լինե-
լիք առաջին հալածաութիւններին և
վստահութեան քուէարկութեանը, որպէս
զի նախօրինակներն ոչ մի հնարաւո-
րութիւն չունենային իրենք ներկայաց-
նելու այնպէս, որպէս թէ Վալդեկ-Ռու-
սոն վստահ չէր, որ յաղթութիւնն ինքն
է տարել: Ի հարկէ, նախօրինակներն
այժմ կաշխատեն իրենք դրութիւնը ներ-
կայացնել այնպէս, որպէս թէ դա իրենց
յաղթութիւնն էր: Սակայն դա մի խիստ
պատռնական հանցք կը լինէր. ոչ ոք
չի տարակուսում, որ նոր մինիստրու-
թիւնը կը լինի պարզապէս Վալդեկի
մինիստրութիւնը, միայն առանց Վալդե-
կի, և, ամենայն հաւանականութեամբ,
կը կազմակերպուի նա ինքը, բայց ոչ
պաշտօնապէս»:

ՀՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՏԻԿՈՆԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐՈՒՄ

«Matin» ի յատուկ թղթակիցը Փարի-
զը Փրանսից Պիէի նոր ժայթքման մա-
սին հեռագրում է հետեւեալը.
«Այս առաւօտ, մայիսի 7-ին (20-ին),
ժամը 5-ին Փարիզ-Փրանսի բնակիչնե-
րը յանկարծ զարթնեցան այնպիսի մի
սարսափելի հարուածից, որպիսին լուսնից
երկու շաբաթ առաջ, Սեն-Պիէրի աղէտի
ժամանակ: Գարի և տաք մութիւն անձրեւ
հարկում էր քաղաքի վրայ, սարսափա-
հար անկողնի ընակչութեանը, որն սկսել
էր փախչել քաղաքից: Որոտի ձայները
լսում էին անդադր, և սարսափելի
կայծակները հետևում էին մէկը միւսին:
Մարտիկի ժամանակաւոր նահանգա-
պետը, Լիւիս, կապիտան Լեբրիի հետ
«Suche», չուգնաւորով մեկնեց անմիջա-
պէս ծովափը դիտելու համար: Վախե-
նում են, որ նոր աղէտներ լինին:
Փարիզ-Փրանսից «Հաւասի գործա-

կալութեանը հարորդում են, որ Պիէի հը-
րաբերի նոր ժայթքումը սարսափելի ի-
րարանցում էր գցել քաղաքում. 20,000
հոգի փողոցներում փախչում էին դէս ու
դէն մութիւն և քաղաքի անձններն տակ
խելահորոյս եղած. շատերը ծունկ էին
չորում և աղօթում: Փարիզ-Փրանսից
ժողովուրդը փախչում է Գլադիուպա և
կղզու հարաւային կողմերը:

Չուգնաւոր Սեն-Պիէրում մայիսի 6-ին
(19-ին) առ հանց ծովային զինուորները
երկու խումբ. այդ զօրաւորներից մէկը
դիմեց դէպի այն տեղը, որտեղ գտնու-
ւում էր ամերիկական հիւպատոսարանը, իսկ
միւսը դիմեց դէպի քաղաքի հիւսիս-ա-
րևելեան կողմը, որտեղ բարձրանում էր
անգլիական դեսպանատան շէնքը: Վեր-
ջին զօրաւորին գլուխ անցած սպան
յանկարծ նկատեց Պիէի բերանից դուրս
ժայթքած ծուխի և գազի մի արագին
սին: Նրա հրամանով զօրաւորներն ի-
սկույն վերադարձան դէպի իրենց նաւերը
և մտան ծովը, որով և ազատուեցին
անխուսափելի վտանգից: Նրանց աղո-
ղուց մի քանի բաներ զննեցնելու իրենց
հետ ամերիկեան կործանուած հիւպա-
տոսարանից, Այդ միջոցին Սեն-Պիէրին
մօտենում էր «Infatigable» չուգնաւորը,
որն անյապաղ յետ դարձաւ ծով խորը:
Լաւան արագին ջանաւորութեամբ թափ-
ում էր ծովը և գոլորշի էր բարձրաց-
նում: Ժայթքումները լսում էին անդա-
դաւ: Պիէի լեռան կողքերին նոր բե-
րաններ էին բացուել. բարեբաղդաբար
քամին բոցերի և գազի ալիքները բշու-
մ էր ծովի մէկ կողմը, և երկու չուգնաւո-
րը կարողացան փախչել դէպի ծովի
խորքն առանց որեւէ վնաս կրելու: Գա-
րիի է սպասել, որ նորից ահագին
ժայթքումներ լինին:

ՀԵՌԱԳՐԱՎԱՆ ԼՈՒՐԻՐ

Փարիզից հարորդում են, որ էմիլը
հրամայել է բանտարկել իւր եղբայր
Միլլա-Մահալ-Ունար-խանին, իւր ար-
քունիքի կառավարչին և Միլլա-Սեդիկին
խանին:

Փարիզ-Փրանսից հեռագրում են, որ
մայիսի 13-ին հրաբխի նոր ժայթ-
քում է եղել. բոցը մի ժամ շարունակ
կանգնած էր 160 մետր բարձրութեան
վրայ. հրաբխի բերանն ունէր 300 մետր
լայնութիւն: Փոթորիկը սահմանափա-
կուած էր հրաբխի շրջակայքում, բայց
խիստ երկալ էր պատճառում բնակչու-
թեանը:

Բուրգապէտից հեռագրում են, որ ա-
ւստրիական պատգամաւորների ժողովում
շարունակուած էր ընտելութիւնը: Գրամաւթ
ապացուցանում էր, որ եռապետական
դաշնակցութիւնն արժանի չէ խրախու-
սանքի: Գրամաւթական կայսրութիւնը
կազմակերպուելու նպատակով պետու-
թիւնների մեծամասնութիւնն այժմ
զղչում է այդ բանի համար: Ոչ մի
պետութիւն, նմանապէս և Աստրիան
թոյլ չի տալ, որ Գրամաւթան շարունա-
կի մեծանալ: Վալդեկի ասաց, թէ
պէտք է աւելի մոտեմական բնաւորու-
թիւն տալ Ռուսիայի հետ ունեցած յա-
րաբերութիւններին, և ցանկութիւն
յայտնեց, որ այդ յարաբերութիւնները
զբաւոր համաձայնութեան առաւելոյ
դառնան: Այն բանից յետոյ, երբ Գուր-
լուսիկին հերքեց եռապետական դաշ-
նակցութեան վրայ գործուած բոլոր
յարձակումները, ժողովն ընդունեց ար-
տաքին գործերի մինիստրութեան նա-
խահայտը:

<

